

IRENA MILOŠ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
 Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
 idrpic@ihjj.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA DUBAŠNICE

U članku se na temelju građe iz upitnika *Hrvatskoga jezičnog atlasa* donosi fonološki opis govora Dubašnice.

0. Uvod

Govor Dubašnice istražila je na terenu te je ispunila upitnik Hrvatskoga jezičnog atlasa Iva Lukežić 1988. godine. Informanti su joj bili Ivan Nenadić (selo Oštrobradić), rođen 1926., Mare Bogović (selo Radići), rođena 1924., Jelena Šamanić (mjesto Porat), rođena 1948. i Katica Jakominić (selo Sveti Vid Miholjice), rođena 1922. Dubašnica je kraj na otoku Krku, nekoć samostalno selo, danas općina koja se od 1997. godine administrativno navodi pod imenom Malinska-Dubašnica te obuhvaća dvadeset i jedno mjesto. Nalazi se na sjeverozapadnome dijelu otoka Krka, sa sjeverozapadne strane omeđena je Jadranskim morem, sa sjeverne strane susjedna joj je općina Dobrinj, a s južne grad Krk. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Oštrobradiću živi 86 stanovnika, u Radićima 169, u Poratu 193, a u Svetome Vidu Miholjicama 257 stanovnika.

1. Vokali

1.1. Inventar

Osam jedinica u dugim i pet u kratkim slogovima:

\bar{i}				\bar{u}
\bar{ie}				\bar{uo}
	\bar{e}			\bar{o}
	\bar{a}		\bar{q}	

i				u
	e		o	
		a		

Slogotvorni su r i \bar{r} : $k\bar{r}\bar{v}$, $p\bar{r}sa$.

1.2. Realizacija

1.2.1. Vokali e , i , o , u pod kratkim naglaskom mogu imati otvoreniju realizaciju, npr. [$k\bar{o}va\bar{l}$] pridj. rad. m. jd., [$s\bar{i}\bar{t}$] inf. ‘sjeći’, [$d\bar{e}\bar{l}a$] 3. jd. prez., [$s\bar{t}\bar{u}\bar{c}en$] pridj. rad. m. jd.

1.3. Distribucija

1.3.1. Svaki se vokal može naći na početku riječi osim diftonga, u sredini i na kraju riječi, ispred i iza bilo kojega ne vokala.

1.3.2. Vokal i u inicijalnoj poziciji često ima protezu j : $j\bar{i}\bar{s}\bar{t}\bar{u}$ 3. mn. prez., $j\bar{i}me$, $j\bar{i}grat\ se$, $j\bar{i}skra$, $j\bar{i}m\bar{u}\bar{t}$. Stara je proteza j zadržana u $j\bar{q}\bar{p}no$, $j\bar{u}\bar{z}ina$.

1.3.3. Ispao je početni vokal u $M\bar{e}ri\bar{k}a$ ‘Amerika’.

1.3.4. Prijedlozi $s(\bar{a})$ i iz te prefiksi $s\bar{a}$ - i $iz(\bar{a})$ - fonemski su se izjednačili i dali $z(-)$, i dalje $z\bar{i}$: $s\bar{t}\bar{u}\bar{c}en$ pridj. trp. m. jd., $s\bar{c}\bar{i}\bar{d}\bar{i}\bar{t}$ inf., $s\bar{t}\bar{i}\bar{r}\bar{a}\bar{t}$ inf., $z\bar{u}\bar{t}$ inf. ‘izuti’, $z\bar{u}\bar{l}$ pridj. rad. m. jd., $z\ \bar{o}\bar{c}\bar{i}$, $z\ \bar{r}\bar{u}\bar{k}u$, $z\ \bar{u}\bar{s}\bar{i}$, $z\bar{i}\ \bar{z}\bar{u}\bar{b}on$, $z\bar{i}\ k\bar{r}\bar{v}$.

1.3.5. Zijev $-au-$ uklonjen je umetanjem v u $p\bar{a}vuk$.

1.4. Primjeri

Dugi silabemi (naglašeni)

\bar{i}	$s\bar{i}k\bar{i}ra$, $z\bar{i}\bar{s}\bar{e}$ 3. jd. prez., $m\bar{i}xi$ N mn. m.
$\bar{i}\bar{e}$	$g\bar{r}\bar{i}\bar{e}bje$, $t\bar{i}\bar{e}san$, $z\bar{i}\bar{e}la$ pridj. rad. ž. jd.
\bar{e}	$\bar{z}el\bar{e}zo$, $bes\bar{e}da$, $vi\bar{c}\bar{e}ra$
\bar{a}	$og\bar{a}\bar{n}$, $oc\bar{a}\bar{t}$, $x\bar{i}er\bar{a}\bar{n}$ D mn. ž.
\bar{q}	$vr\bar{q}\bar{ta}$, $xv\bar{q}\bar{la}$, $gl\bar{q}\bar{va}$
\bar{o}	$div\bar{o}\bar{j}ka$, $\bar{o}rebica$, $m\bar{o}\bar{l}in$ 1. jd. prez.
$\bar{u}\bar{o}$	$nu\bar{o}s$, $nu\bar{o}\bar{z}$, $\bar{s}ku\bar{o}la$
\bar{u}	$m\bar{u}\bar{z}en$ I jd. m., $\bar{c}\bar{u}\bar{v}aju$ 3. mn. prez., $po\ \bar{u}\bar{s}\bar{t}ix$ L mn.
\bar{r}	$k\bar{r}\bar{v}$, $\bar{c}\bar{r}\bar{v}i$, $p\bar{r}\bar{s}$ G.

Kratki silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>tíme, jíména</i> N mn. s., <i>postíja</i> ‘postelja’; <i>nòkti, mixiúr</i>
<i>e</i>	<i>véčer</i> N jd. m., <i>slézéna, jétika</i> ‘sušica’
<i>a</i>	<i>bák</i> ‘bik’, <i>dřvá, ostárat</i> inf., <i>sestrá</i>
<i>o</i>	<i>konóp, nòxti, xòdeí</i> pril. sad.
<i>u</i>	<i>kúxiña, újak, úlika; bubriǵ, mučáť</i> inf.
<i>ʔ</i>	<i>přsa, gřm, čřnac</i> ‘vrsta zmije’; <i>òbřva</i>

1.5. Podrijetlo

Vokali *ī ē ā ō ū i e a o u* potječu od odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. Vokal *ē* javlja se na mjestu primarno dugog vokala, npr. *glēva, jēpno*. Vokal *ā* javlja se na mjestu polaznoga kratkog, odnosno sekundarno produženog samoglasnika, npr. *jābuka, otāc, māt, māgla, vāvik*. Isto tako vokali *ē* i *ō* najčešće ne diftongiraju na mjestu sekundarno produženog, a primarno kratkog silabema, npr. *želēzo, besēda, skōrušva* (usp. npr. *griēbje, tiēsan, nuōž, škuōla*).

Refleks je jata ikavsko-ekavski prema pravilu Jakubinskij-Meyer: vokal *ě* razvio se dvojako: 1) u osnovama riječi ovisno o fonološkome okruženju u vokal *e* ili u vokal *i*, 2) u ostalim dijelovima riječi (nastavcima) u vokal *i*. Vokal *ę* razvio se dvojako, ovisno o fonološkome okruženju: 1) u vokal *e*, 2) u vokal *a*.

Posebnosti:

<i>ī</i>	<	<i>ē</i> – <i>zīše</i> 3. jd. prez., <i>mīxi</i> N mn. m., <i>brīg, razumīmo</i> 1. mn. prez.
<i>i</i>	<	<i>ě</i> – <i>tíme, dvīsto, svīdòki, vīdila</i> pridj. rad. ž. jd.
<i>īē</i>	<	<i>ē</i> – <i>piētak</i> ‘petak’, <i>griēda</i>
	<	<i>ě</i> – <i>sriēda</i>
	<	<i>ē</i> – <i>jiēž</i>
<i>ē</i>	<	<i>ě</i> – <i>želēzo, besēda</i>
<i>e</i>	<	<i>ě</i> – <i>cēsta, mèra</i>
	<	<i>ā</i> iza <i>r</i> u <i>rēpac</i> ‘vrabac’
<i>ā</i>	<	<i>ō</i> – <i>dān, lāž</i>

	<	\bar{a} – <i>gl̑̑va, j̑̑pno</i>
	<	\bar{e} u <i>gn̑̑zlo</i> ‘gnijezdo’
	<	\bar{e} u <i>ž̑̑ja</i>
\bar{a}	<	$a < \bar{a}$ <i>v̑̑s</i> ‘sav’, <i>ot̑̑c, m̑̑gla, m̑̑lin</i>
a	<	e u <i>jazik</i> (uz <i>jezik</i>)
a	<	\bar{a} – <i>b̑̑k</i> ‘bik’
\bar{o}	<	sekundarnim duljenjem u <i>ōrebica</i> ‘jarebica’
\bar{u}	<	\bar{i} – <i>s̑̑nce, ž̑̑č</i>
	<	\bar{o} – <i>z̑̑b, p̑̑t, m̑̑ž</i>
u	<	i – <i>s̑̑za</i>
	<	o u A jd. ž. <i>ȓ̑ku, gȓ̑du</i>
	<	\bar{o} – <i>g̑̑lub</i>

2. Nevokali

2.1. Inventar

Sonanti			
v			m
	l	r	n
j			\acute{n}

Šumnici			
p	b	f	
t	d		
c		s	z
\acute{t}			
\check{c}		\check{s}	\check{z}
k	g	x	

2.1.1. Fonem \acute{t} i fonem \check{c} nemaju zvučnoga parnjaka.

2.2. Realizacija

2.2.1. U skupu \acute{s} u ponekim je primjerima \check{s} umekšano, npr: [$k\check{r}\acute{s}\acute{t}\check{a}n$], [$p\check{u}\acute{s}\acute{t}\check{a}n$] pridj. trp. N. jd. neod. m., [$p\check{r}\acute{s}\acute{t}\check{a}r$] ‘svinjac’, [$p\check{r}\acute{s}\acute{t}\check{e}vina$] ‘svinjetina’.

2.3. Distribucija

2.3.1. Svi se nevakali mogu nalaziti u početnom, središnjem i dočetnom položaju.

2.3.2. Polazni se *l* delateralizirao u *j*: *úje*, *káše* 3. jd. prez., *júdi*, *laži¹vac*, *jút* 'kiseo'.

2.3.3. Zvučnici *b*, *d*, *z*, *ž* na kraju se riječi ne obezvučuju, odnosno *g* se ne zamjenjuje s *γ* ni s *x*: *múž*, *púž*, *grób*, *glád*, *sníg*, *prág*, *bubríg*, *obráz*, niti sonant *v* na kraju riječi prelazi u *f*: *mrāv*, *krōv*, *křv*.

2.3.4. Dočetno nastavčno *-m* dosljedno je prešlo u *-n* u gramatičkim morfemima, npr. u I. jd. prez. *sánan*, *mōrēn*, *mōlin*, u I. jd. m. i s.: *gruōzjen*, *ditēton*, *mladīten*, *nōžon* i u D mn. svih triju rodova *mladīton*, *tēlčen*, *xterān*.¹ Finalno *-m* > *-n* u leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi, npr. *ōsan*, *sēdan*.

2.3.5. Mijene su šumnika u zatvorenu slogu sljedeće: zamjena afrikata frikativom (većinom dubletni ostvaraji s prevagom primjera u kojima ipak ne dolazi do navedene zamjene), npr. *lašna* (uz *lašna*), ali *māčka*, *pōcnemo*, *mjāčna*; zamjena okluziva sonantom: *dvājset* 'dvadeset', *trējset* 'trideset'; zamjena okluziva frikativom: *xí* N jd. ž. r., *lāxti* G mn. m.; ispadanjem okluziva: *jená* N jd. ž. glav. br. 'f'.

2.3.6. Na kraju sloga *l* je zabilježeno u svim kategorijama: *tīelci* N mn., *vuól*, *puštāl*, *mōgal*, *pōčel*.

2.3.7. Sonant *j* dolazi kao proteza, v. 1.3.2.

2.3.8.1. Zamjenjivanje u nevakalskim skupovima

v. 2.3.5. Osim toga:

<i>gl</i> (< <i>gl</i>) > <i>gi</i>	<i>gjedamo</i> 1. mn. prez., <i>gjedaj</i> 2. jd. imp., <i>gjedala</i> pridj. rad. ž. jd., <i>glista</i> 'glista'
<i>gn</i> < <i>gn</i>	u <i>g¹noj</i>
<i>kl</i> (< <i>kl</i>) > <i>kj</i>	<i>kjēčite</i> 2. mn. prez., <i>kjēčil</i> pridj. rad. m. jd., <i>kjuči</i> N mn. m., <i>kjenū</i> 3. mn. prez. 'psuju'
<i>ml</i> (< <i>ml</i>) > <i>mj</i>	u <i>mjāčna</i> neod. pridj. N jd. ž., <i>mjāčan</i> neod. pridj. N jd. m.
<i>mn</i> > <i>vn</i>	<i>osavnājst</i> , <i>gūvno</i>

¹ I. jd. ž. glasi: *z jiglu*, *z rúku*, a imenice *i*-deklinacije u I. jd. imaju nulti morfem kao i u N jd., npr. *s kókoš*, *zi xiēr*.

2.3.8.2. Ispadanje u nevokalskim skupovima:

<i>pč-</i> > <i>č-</i>	<i>čĕla</i> N jd. ž.
<i>pš-</i> > <i>š-</i>	<i>šenĭca</i>
<i>pt-</i> > <i>t-</i>	<i>tĭt</i>
<i>tvrt</i> > <i>tvt</i>	<i>četyrtāk, četvti</i> N jd. red. br. '4', ali <i>tvrd</i> N jd. neod. pridi. m. jd.
<i>zđj</i> (< <i>zdaj</i>) > <i>zj-</i>	<i>gruozje</i> N jd. s., <i>gruozjen</i> I jd.

2.3.9. Asimilacija na daljinu provedena je u *šešnājst, šeždesĭt*.

2.3.10. Disimilacija je provedena u *osavnājst* 'osamnaest', *gŭvno* 'gumno'.

2.3.11. Stara sekvencija *vəs* dala je *vās* 'sav', ali *svĕga* G jd. m., *svi*.

2.3.12. U *žerāt* inf., *žerāla* pridi. rad. m. jd. izostaje epentetsko *d*.

2.4. Podrijetlo

Nevokali *v j l r m n ņ p t b d f c z s č í š ž k g x* potječu od odgovarajućih nevokala u ishodišnome sustavu.

Posebnosti:

<i>k</i>	<	<i>g</i> u <i>kāvran</i>
<i>j</i>	<	<i>ĭ</i> – v. 2.3.2.
	<	<i>d</i> – <i>sāje</i> 'čađa', <i>slāja, mlāja</i> N jd. komp. ž., <i>tvjji</i> N jd. komp. m., i u skupu <i>žj</i> < <i>žd</i> <i>dažjā</i> G jd. m. (N jd. <i>dāž</i> 'kiša'), <i>mōžjeni</i> 'mozak'
	<	u skupu <i>aj</i> < <i>ae</i> u <i>jedanājst</i>
<i>j</i>	<	<i>ĭ</i> (< <i>l</i>) – <i>mjāčna</i> neod. pridi. N. jd. ž., <i>gĭedamo</i> 1. mn. prez., <i>kjĕčite</i> 2. mn. prez.
<i>v</i>	<	<i>və</i> u <i>vnĭki</i> N mn. m. (uz <i>unĭki</i>)
	<	u sufiksu <i>-va</i> , umjesto <i>-ka</i> u <i>xrišva, škōrušva</i> 'oskoruša'
<i>r</i>	<	<i>ž</i> – v. 2.4.3.
	<	<i>r</i> – <i>mōre, škāre</i>
<i>l</i>	<	u <i>ŭlika</i> 'maslina'
<i>n</i>	<	<i>m</i> – v. 2.3.4.

<i>f</i>	<	<i>pəv – úfat</i>
	<	<i>f</i> u primljenici <i>fundamēt</i> ‘temelj’
<i>š</i>	<	<i>s</i> u <i>šesnájst</i> , <i>šezdesiēt</i> , <i>ošúšit</i> inf, <i>ošúšimo</i> 1. mn. prez., ali <i>súša</i>
	<	analogijom u <i>zapišújellzapišěva</i> 3. jd. prez.
	<	prema <i>s</i> u primljenicama <i>škòrub</i> , <i>šufit</i>
<i>s</i>	<	neizmijenjeno etimološko u <i>slíva</i>
<i>n</i>	<	<i>n</i> u <i>ghá¹zlo</i> , <i>ná¹dra</i> , <i>ghuó¹j</i>
<i>t</i>	<	u <i>triēti</i> N jd. m. red. br. ‘3’, <i>triētoga</i> G jd. m. red. br. ‘3’

2.4.1. Skup *št* (< *stj = *skj) dao je *št*, npr. *kjštá*, *štá¹p*.

2.4.2. Skup *čr očuvan je: *čřv* N jd. m., *čřn* N jd. m. neod. pridj., *čřěna* N jd. ž. neod. pridj.

2.4.3. Rotacizam je zabilježen u prezentu glagola ‘moći’: *mòren* 1. jd. prez., *mòre* 3. jd. prez., *mòru* 3. mn. prez.

3. Prozodija

3.1. Inventar

3.1.1. Prozodijski sustav čine dva naglaska, kratki ¹ i dugi ⁺. Prednaglasnih i zanaglasnih duljina nema.

3.1.2. Silabemi su pod naglaskom dugi i kratki, a izvan naglaska samo kratki.

3.1.3. Nema fonološki relevantnoga tona.

3.2. Distribucija

3.2.1. Oba naglaska mogu stajati u svim pozicijama u riječi:

¹

- u jednosložnim riječima i početnom slogu višesložnih riječi: *zút* inf. ‘izuti’, *britva*, *přsa*, *kúfica*, *kúxi¹na*
- u središnjem slogu: *koléno*, *přn¹esal*, *ostárat* inf., *dit¹eton* I jd. s.
- u završnom slogu: *sestrá*, *žená*, *konòp*, *molit* inf.

⁺

- u jednosložnim riječima i početnom slogu višesložnih riječi: *tkát* inf., *žálost*, *mòlin* 1. jd. prez., *múžen* I jd. m.

- u središnjem slogu: *bizála*, *lagála*, *prevárit*, *ženámi* I mn. ž.
- u završnom slogu: *česál*, *nosíl*, *ocát*, *xterán* D mn. ž.

3.4. Podrijetlo

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga tronaglasnog sustava.

˘	<	˘ <i>rúku</i> , <i>griědu</i> A jd. ž., <i>zúb</i>
	<	u kompenzacijskom duljenju, npr. <i>muos</i> , <i>kráj</i> , <i>divójka</i>
	<	˘ <i>bizít</i> , <i>spí</i> 3. jd. prez., <i>rúk</i> G mn. ž., <i>lísti</i> G mn. m., <i>siel</i> G mn. s.
	<	" <i>jábuka</i> , <i>želězo</i> (ali <i>kolěno</i>), <i>otác</i> te pri regresivnom pomaku naglasaka na prethodno kratki slog, npr. <i>máglá</i> i na prethodno dugi slog, npr. <i>gláva</i> , <i>rúka</i> , <i>griěda</i> , <i>jápnó</i>
˙	<	" <i>žená</i> , <i>sestrá</i> , <i>óko</i>
	<	" pri pomicanju kratkoga naglasaka iz središnjega ili dočetnoga sloga, npr. <i>súza</i> , <i>gjedamo</i> I. mn. prez.
˘	<	˘ npr. <i>málinar</i>

Zaključak

Govor je Dubašnice čakavski ikavsko-ekavski i pribraja se srednjočakavskom dijalektu. Temeljni inventar vokala ima pet kratkih i osam dugih jedinica, tj. uz *i*, *e*, *a*, *o*, *u* fonemi su i diftonzi *ie*, *uo* te *ā*. Vokali *e*, *i*, *o*, *u* pod kratkim naglaskom mogu imati otvoreniju realizaciju. U temeljnom inventaru nevokala *č* i *ć* nemaju zvučnoga parnjaka. U opisu nevokala detaljnije su navedeni neizmijenjeno finalno *-l*, adrijatizam *-m > -n*. Zabilježena je i očuvanost zvučnih šumnika u završnome položaju riječi i sloga, kao i osobitost da nema ni zamjene sonanta *v* šumnikom *f*. Sonant *j* dolazi kao proteza, čuva se skup *št*, također je očuvan skup **čr*. Rotacizam je zabilježen u prezentu glagola 'moći' (*mōren*, *mōre*...). Prozodijski sustav čine dva silazna naglasaka, dugi i kratki, nema prednaglasnih i zanaglasnih duljina. Oba se naglasaka mogu naći u svim trima položajima u riječi: početnom, središnjem i završnom.

Građa i literatura

- LUKEŽIĆ, IVA 1988. Upitnik za HJA – Dubašnica (u rukopisu)
- FINKA, BOŽIDAR 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1, 11–71.
- LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: ICR.
- LUKEŽIĆ, IVA – MARIJA TURK 1998. *Govori otoka Krka*. Crikvenica: Libellus.
- MOGUŠ, MILAN 1971. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabsh.htm>, 15. studenog 2014.

The phonological description of the Dubašnica speech

Summary

The speech of Dubašnica belongs to the Ikavian-Ekavian Čakavian dialect. The paper presents the phonological characteristics of the local speech of Dubašnica. The analysis contains inventory, distribution and origin of prosody, vocals and consonants.

Ključne riječi: fonologija, Dubašnica, Hrvatski jezični atlas, ikavsko-ekavski dijalekt, čakavsko narječje

Key words: phonology, Dubašnica, Croatian Linguistic Atlas, Ikavian-Ekavian dialect, Čakavian dialect group

